

Спираючись на вищенаведене, можна зробити такі висновки.

1. Розробка проблеми особистості злочинця має велике теоретичне та практичне значення у сфері боротьби та попередження злочинності.

2. *Особистість злочинця та особистість не злочинця* відрізняють не окремі ознаки, а лише їх сукупність.

3. Категорія *особистість злочинця* є багатогранною категорією, яка відображає соціально-демографічні та психологічні властивості особи як біологічної істоти, що має свободу вибору, але свідомо обирає таку поведінку, яка пов'язана із вчиненням суспільно небезпечного діяння.

#### Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М. Психология преступления и наказания / Ю.М. Антонян, М. И. Еникеев, В. Е. Эминов. – Психология преступления и наказания. – М. : ПЕНАТЕС-ПЕНАТЫ, 2000. – 451 с.
2. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с.
3. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография / И. Н. Даньшин. – Х. : Прапор, 2005. – 224 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. – Кн.2: Криминологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів/ А.П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – 712 с.
5. Зелинский А.Ф. Криминальная психология : научно-практическое издание / А.Ф.Зелинский. – К.: Юринком Интер, 1999. – 240 с.
6. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей / А.Р.Ратинов. – М.: Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
7. Ситковская О. Д. Психология уголовной ответственности : монография / О. Д. Ситковская. – М. : Норма – Инфра-М, 1998. – 285 с.

The article is devoted to the analysis of scientific looks to personality of criminal, estimation of essence and determination of concept of personality of criminal.

**Keywords:** criminal, criminology, psychology, personality of criminal, concept.

Отримано: 15.03.2010

## Проблеми впровадження технології модульного навчання

Здійснено теоретичний аналіз впровадження в процес навчання кредитно-модульної системи, порівняно особливості традиційних та модульних форм навчання. Визначено провідні психологічні фактори модульної технології, які детермінують успішність учіння студентів. Проаналізовано способи проектування змісту навчальних модулів. Обґрунтовано структуру, правила та вимоги проектування навчального модуля. Запропоновані рекомендації впровадження деяких активних методів навчання для вдосконалення якості навчання та можливостей проектування соціально-культурного простору певної навчальної дисципліни, що оптимізує не тільки професійне, а й особистісне зростання майбутніх фахівців.

**Ключові слова:** модуль, модульне проектування, соціально-культурний простір, кредитно-модульна система.

Проведен теоретический анализ внедрения в процесс обучения кредитно-модульной системы, сравнительный анализ традиционных и модульных форм обучения. Очерчены ведущие психологические факторы модульной технологии, которые детерминируют успешность обучения студентов. Обоснованы структура, правила и требования к проектированию учебного модуля. Проанализированы способы проектирования содержания учебных модулей. Предложены рекомендации внедрения некоторых активных методов обучения для совершенствования качества обучения и возможностей проектирования социально-культурного пространства определенной учебной дисциплины, которые оптимизируют не только профессиональный, но и личностный рост будущих специалистов.

**Ключевые слова:** модуль, модульное проектирование, социально-культурное пространство, кредитно-модульная система.

Вітчизняна система вищої освіти переживає переломний момент своєї історії – впровадження кредитно-модульної системи навчання. Результати цього процесу показали ефективність обраної стратегії: вона дає імпульс для різномісного розвитку особистості, активізує творчу діяльність студентів, їхню ініціативу, наближає викладача до конкретного студента, допомагає розкрити його індивідуальність. Адже кредитно-модульна система допомогла у подоланні певних недоліків, а саме: неповно враховувались індивідуальні особливості студентів, з чим пов'язане нераціональне використання навчального часу; теоретична робота студентів не завжди належно пов'язувалась з соціальним життям тощо.

Порівняємо особливості організації традиційних та модульних форм професійного навчання. Так, традиційна форма навчального процесу передбачала урочну систему організації процесу, тоді як модульна – орієнтується на вільну форму, спрямовану на слухача, його потреби, індивідуальний стиль та темп. Вивчення змісту навчання за модульними блоками та навчальними елементами забезпечує неперервність засвоєння знань студентами. Модульна форма дає можливість суцільно та безперервно контролювати засвоєння умінь, формувати індивідуальні програми для кожного студента з урахування попередньої професійної освіти та діяльності. Тоді як традиційна система мала вибіркового та періодичний контроль знань та умінь студентів. Окрім того, значний обсяг теоретичного матеріалу не завжди було погоджено з практичною діяльністю, а діяльнісний підхід до формування змісту модульного навчання дозволяє узгодити раціональний об'єм теоретичних знань. Модульна система дозволяє студенту вчитися самостійно, а викладач організовує, консультує та контролює процес навчання. Традиційна система обумовлювала необхідність засвоєння всієї програми професійного навчання, тоді як модульна дозволяє припинити (при потребі) навчання після засвоєння декількох модульних блоків.

Отже, впровадження кредитно-модульної системи навчання має неперехідне значення, зорієнтоване на кращі світові зразки. Суть модульної технології полягає в поєднанні теоретичних, прикладних і практичних засобів пізнання, за допомогою яких досягається прогресивна заміна традиційних інформативно-екстенсивних методів навчання на інноваційні освітні технології.

Кредитно-модульна система – це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні двох складових: модульної технології навчання та кредитів (залікових одиниць) і охоплює зміст, форми та засоби навчального процесу, форми контролю якості знань та умінь і навчальної діяльності студента в процесі аудиторної та самостійної роботи. Кредитно-модульна система має за мету поставити студента перед необхідністю регулярної навчальної роботи протягом усього семестру з розрахунком на майбутній професійний успіх.

Навчальний модуль – це логічно завершена, відносно самостійна, цілісна частина навчального курсу, сукупність теоретичних та практичних завдань відповідного змісту та структури з розробленою системою навчально-методичного та індивідуально-технологічного забезпечення, необхідним компонентом якого є відповідні форми рейтингового контролю. Кредит (залікова одиниця) – це уніфікована одиниця виміру виконаної студентом аудиторної та самостійної

навчальної роботи (навчального навантаження), що відповідає 36 годинам робочого часу. Рейтинг (рейтингова оцінка) – це кількісна оцінка досягнень студента за багатобальною шкалою в процесі виконання ним задалегідь визначеної сукупності навчальних завдань.

Рейтингова система оцінювання – це система визначення якості виконаної студентом усіх видів аудиторної та самостійної навчальної роботи та рівня набутих ним знань та умінь шляхом оцінювання в балах результатів цієї роботи під час поточного, модульного (проміжного) та семестрового (підсумкового) контролю, з наступним переведенням оцінки в балах у оцінки за традиційною національною шкалою та шкалою ECTS.

Поточна модульна рейтингова оцінка складається з балів, які студент отримує за певну навчальну діяльність протягом засвоєння даного модуля – виконання та захист індивідуальних завдань (розрахунково-графічних робіт, рефератів тощо), лабораторних робіт, виступи на семінарських та практичних заняттях тощо.

Контрольна модульна рейтингова оцінка визначається (в балах та за національною шкалою) за результатами виконання модульної контрольної роботи з даного модуля.

Підсумкова модульна рейтингова оцінка визначається (в балах та за національною шкалою) як сума поточної та контрольної модульних рейтингових оцінок з даного модуля.

Підсумкова семестрова модульна рейтингова оцінка визначається (в балах та за національною шкалою) як сума підсумкових модульних рейтингових оцінок, отриманих за засвоєння всіх модулів.

Екзаменаційна рейтингова оцінка визначається (в балах та за національною шкалою) за результатами виконання екзаменаційних завдань.

Залікова рейтингова оцінка визначається (в балах та за національною шкалою) за результатами виконання всіх видів навчальної роботи протягом семестру.

Підсумкова семестрова рейтингова оцінка визначається як сума підсумкової семестрової модульної та екзаменаційної (залікової – у випадку диференційованого заліку) рейтингових оцінок (в балах, за національною шкалою та за шкалою ECTS).

Підсумкова рейтингова оцінка з дисципліни, яка викладається протягом декількох семестрів, визначається як середньозважена оцінка з підсумкових семестрових рейтингових оцінок у балах з наступним її переведенням у оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS. Зазначена підсумкова рейтингова оцінка з дисципліни заноситься у додаток до диплома фахівця.

Зміст навчального модуля як логічно завершеної та цілісної частини навчального курсу є визначальним в організації кредитно-модульного навчання. У педагогіці модуль є частиною системи, без знання якої дидактична система “не працює”. Іноді він співпадає з темою дисципліни, але на відмінність від теми, у модулі все вимірюється та оцінюється: індивідуальна та самостійна робота студентів, завдання, наявний, проміжний та кінцевий рівень знань студентів тощо. В модулі чітко з’ясовується мета, завдання та рівні вивчення дисципліни, навички та необхідні вміння. Отже, таке навчання має за мету попереднє програмування послідовності вивчення навчального матеріалу, контролю рівня та якості його засвоєння. Перелік вимог до знань, навичок та вмінь (тезаурус) за кожним модулем необхідно довести до відома студентів. Обізнаність студентів також необхідна щодо оцінювання, кількості балів у відповідності із заданою у модулі кількісною мірою оцінки якості засвоєння навчального матеріалу. Після вивчення кожного модуля, за результатами тесту, викладач має можливість дати студентам необхідні рекомендації, але й сам студент, спираючись на наявну кількість балів, усвідомлює ступень власної обізнаності. Саме цей принцип класик гуманістичної психології К.Роджерс вважав основним – студент за допомогою модульної програми включається в активний, самостійний процес учіння, а викладач в цьому процесі, супроводжує його, допомагаючи засвоїти прийоми учіння та самоуправління. Причому викладач, звільнений від суто викладацького та управлінського навантаження, отримує, нарешті, можливість здійснювати індивідуальний, особистісний підхід до кожного студента, налагоджувати взаємодію і взаємодопомогу студентів.

Завдяки відкритості методичної системи викладача, добровільності поточного та гласності кінцевого контролю, можливості вільно здійснити самоконтроль та обрати рівень засвоєння, відсутності жорстокої регламентації темпу вивчення навчального матеріалу, реалізується гуманістичний принцип спрямованості на студента. Таким чином, виникають сприятливі морально-психологічні умови, в яких студент відчуває себе вільним та захищеним.

Усвідомлення студентами значущості засвоюваного особисто для них і потреби в досягненні відповідних навчальних результатів мотивується чітким описом комплексної якісної мети, яка досягне студент після завершення модуля, критеріїв рівнів засвоєння та методичною забезпеченістю їх досягнення кожним студентом, реальний же результат повністю залежить від самого студента.

Статус “суб’єкта” як один із показників особистісно-орієнтованого навчання забезпечується модульною технологією при-

родним способом. Він сам планує способи, темп і місце роботи. Сам оцінює свої можливості та рівень домагань. Сам приймає рішення про перехід на наступний рівень. Потреба в самореалізації задовольняється, по-перше, можливістю за допомогою модуля завжди успішно навчатися та, по-друге, вільним вибором творчої діяльності та нестандартних завдань.

У літературі описані різноманітні способи проектування змісту навчальних модулів як засобу організації навчання студентів. Наприклад, А.Фурман (Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. – К., 1997) окреслює в структурі навчального модуля певні змістовні сфери.

*Модуль знань* – така складна система науково достовірних, чітко структурованих теоретичних знань (теорії, закони, закономірності, моделі, класифікації, категорії, факти, ознаки), що а) характеризує науковий пласт соціально-культурного досвіду у визначенні природи досліджуваних явищ; б) базується на структурах ментального досвіду студента і реалізується за допомогою пізнавальної активності, сприяє розумовому розвитку особистості; в) об’єктивується в системі навчальних умінь і потенційно може бути піддана соціальному унормуванню, в результаті якого організується як модуль культурних норм і правил соціальної поведінки.

*Модуль норм* – така складна система соціально і етнонаціонально достовірних норм (цілі, плани, проекти, програми, алгоритми, інструкції, технології, підходи, версії, правила та ін.), що а) характеризує соціальний пласт культурного досвіду нації і людства в цілому у визначенні пріоритетів соціального розвитку, його національних інтересів; б) реалізується як виховний ритм на базі ментального досвіду і теоретичних знань студента через систему знань і відносин; в) об’єктивується у діях і вчинках і потенційно може бути піддана морально-етичному переосмисленню.

*Модуль цінностей* – така система гуманістичних, чітко структурованих і національно зорієнтованих вартостей (ідеї, ідеали, ставлення, оцінки, установки, переконання, ціннісні орієнтації, концепції, наслідки рефлексії тощо), що а) характеризує духовно-естетичний пласт соціально-культурного досвіду; б) реалізується як освітній ритм на базі системного набору наукових знань за допомогою ціннісно-естетичної активності особистості та сприяє її духовному розвитку та самоактуалізації; в) об’єктивується в новому світобаченні і світогляді, збагачує ментальний досвід і духовну сферу учасників навчального процесу.

На наш погляд, технологія модульного навчання здійснюється найбільш ефективно, якщо модульна програма представлена у

вигляді спеціального навчального посібника (навчального методичного комплексу) для постійної індивідуальної роботи студента. В структурі навчального методичного комплексу відображені правила та вимоги проектування модуля:

- комплексна мета, в якій задані якісні характеристики (пізнавальні і особистісні) результату вивчення модуля;
- конкретизація мети в предметних “навчальних” елементах, заданих стандартом освіти;
- програма та рекомендації технологічних прийомів її вивчення;
- конкретизація мети в еталонах та критеріях рівнів засвоєння, в завданнях кінцевого контролю;
- еталони рішень для організації самоконтролю та взаємоконтролю.

Під час проектування змісту навчального модуля, на наш погляд, необхідно дотримуватися таких етапів:

по-перше, конкретно-змістове визначення структури модулів знань, умінь, навичок;

по-друге, обґрунтування оптимального змісту взаємодії викладача та студента на основі унормованого психолого-педагогічного поля цілісного кредитно-модульного процесу;

по-третє, створення повного набору інноваційного програмно-методичного забезпечення освітнього процесу, компонентів якого достатньо, щоб викладач і студент змогли налагодити повноцінні паритетні взаємини і здійснювати вибір форм, методів і засобів навчання в нормативно заданому соціально-рольовому полі.

Технологія модульного навчання забезпечує поступовий та смислоутворювальний перехід від одного виду діяльності (отримання теоретичних знань) до іншого (отримання професійних навичок та вмінь). Засобами реалізації є активні методи навчання: проблемні лекції, ділові та рольові ігри, ситуаційні задачі, лекції-диспути, розробка портфоліо та паспорта основного змісту та ін. Модульна система навчання передбачає керування навчальним процесом за вимогами спеціалізації випускника-фахівця, що дозволить зменшити або зовсім виключити проблеми адаптації молодого спеціаліста до конкретного виду діяльності. Отримання гарантованого результату навчання забезпечує чітко структурована та ефективна система контролю отримання знань та навичок. Оцінка особистісних особливостей відбувається при комплексному психологічному діагностуванні психологічних та поведінкових якостей фахівця.

Представимо опис трьох рівнів сформованості навчального модуля, які можна застосовувати для критеріїв оцінювання рівня засвоєння знань та послідовності проектування навчального модуля.

Перший рівень – сприймання та осмислення інформації. Широко і усвідомлено застосовувати вже сформовані види емпіричного і теоретичного аналізу залежно від мети та характеру навчального завдання. Вміти розкривати тенденції, закономірності, переносити сформовані вміння аналізу з одного виду діяльності на інший, користуватися сформованими вміннями різних способів навчальної діяльності в репродуктивних, конструктивних та творчих задачах. Розвивати вміння аналізувати ділові, імітаційні ігри. Вдосконалювати різні види аналізу за допомогою ТЗН і нових інформаційних технологій. Вміти виконувати проблемні завдання порівняльно-узагальнюючого характеру, продовжувати вчитися методу системно-структурного підходу, здійснювати історико-генетичні порівняння. Порівнювати способи діяльності методологічного характеру. Виконувати пізнавальні завдання різного ступеня складності. Користуватися міжпредметними порівняннями. Продовжувати вчитися порівнювати не тільки навчально-пізнавальну, але й усі види навчальної, суспільної і трудової діяльності окремих осіб, груп і колективів. Творчо застосовувати основні правила-орієнтири і моделі порівняння, вчитися фіксувати результати порівняння самостійно в різній знаковій формі. Робити теоретичні й практичні висновки із порівняння, закінчуючи його узагальненням, застосовувати прийом порівняння і його результати в творчій діяльності.

Другий рівень – трансформації знань, умінь, навичок. Застосовувати сформовані вміння, застосовувати різноманітну за джерелом, обсягом, характером, складністю інформацію. Продовжувати вчитися найбільш складним способам узагальнення: діалектичному та системно-структурному. Складати лінійні класифікації. Виконувати завдання проблемно-узагальнюючого характеру, встановлювати між предметні зв'язки в різній навчальній інформації. Узагальнювати методи та прийоми інтелектуальної та практичної діяльності. Фіксувати узагальнення в оптимальній формі. Застосовувати вміння будувати емпіричне і теоретичне визначення при засвоєнні, застосуванні й узагальненні різноманітної навчальної інформації. Творчо застосовувати сформовані вміння конкретизувати для дослідження, розшифровки і застосування знань. Застосовувати складні види конкретизації: сходження від абстрактного до конкретного на основі системно-структурного аналізу, моделей. Переносити вміння й навички конкретизації на інші види діяльності, розшифровувати узагальнення, подані в будь-якій знаковій формі. Активно застосовувати форми і види доведення: пряме і непряме, дедуктивне та індуктивне, за аналогією, проблемне, “мозкового штурму”, синектики. Володіти всіма видами спростування. Брати



участь у доповідях, дискусіях, конференціях, олімпіадах. Розрізняти лояльні і некоректні прийоми евристики.

Третій рівень – творчих умінь. Користуватися методами наукового пізнання. Застосовувати принципи наукового пізнання в навчанні. Вміти проблемно викладати знання, брати участь в евристичній бесіді і проводити її на молодших курсах, розв'язувати різні пізнавальні задачі, виконувати дослідницькі роботи. Застосовувати прийоми і методи наукового пізнання для засвоєння, застосування й узагальнення знань, оцінки подій та явищ.

Ввести сформовані мислинневі уміння і навички навчання і самоосвіти в загальну систему загально навчальних умінь. Систематизувати перелік умінь, критично оцінювати будь-яку інформацію на основі засвоєних умінь та навичок, користуватися прийомами взаєморецензування, взаємонавчання та ін. Творчо застосовувати знання, уміння та навички в нових умовах, в різних видах навчально-пізнавальної і організаційної діяльності.

У процесі застосування технологій модульного навчання бажано віддавати перевагу активним формам навчання. Саме це дасть змогу студентам включатись у модульне планування: ставити цілі, використовувати досвід, висловлювати власну думку, критично оцінювати роботу. Прагнемо, щоб протягом заняття завжди існував елемент рефлексії, передбачаємо час на зворотній зв'язок. Студентам необхідно знати не лише те, навіщо вони роблять, але як це в них виходить. Таким чином, технологія модульного навчання дає можливість моделювати необхідний соціально-культурний простір, на основі якого будуть зростати як професійні, так і особистісні можливості фахівця.

Представимо, деякі методи, які можна використовувати під час проведення практичних занять із студентами.

Мозкова атака – в парах, малих та великих групах швидко генеруються та фіксуються всі ідеї щодо заданої теми. Використовуються такі принципи: всі твердження приймаються, наголошується на якості, ніякої критики, підходить усе, ніяких обговорень або суджень за винятком тих, що з'ясовують мету. Учасники можуть виходити з ідей інших, виділяється певна кількість часу. Коли ідеї згенеровані, їх можна об'єднати або привести до ладу.

“Групи, що дзигчать” – велика група ділиться на маленькі групи, які обговорюють певні теми, концепції (письмово чи усно) та доповідають перед всією аудиторією.

Вивчення прикладів з практики – індивідуально або в малих групах студентам презентується тема або ситуація з реального життя, питання, які студенти обговорюють, аналізують, приймають рішення, обговорюють проблеми, розвивають та доповідають про суть дискусії.

Дебати – учасники індивідуально або в групах обирають певні позиції, які стосуються теми, що обговорюється. Дається час на підготовку, потім представляються аргументи та відбуваються дебати. В дебатах передбачається більше спиратися на факти та знання, ніж на неформальне обговорення. Інший варіант: на певній стадії дебатування сторони міняються місцями.

Ігри – студенти беруть участь у різних іграх, які відносять до вирішення певних освітніх цілей.

Навчальні групи, які співпрацюють – включають взаємодію невеликих груп. Невеликі групи найбільш дієві, коли мається на меті розвиток як соціальних, так і академічних здібностей, умінь, навичок. У невеликій групі кожен студент має можливість зробити особистісний внесок у процес навчання.

Індивідуальні вправи – студенти проводять час індивідуально над виконанням завдання. Розробляють плани, розмірковують над інформацією та своїм ставленням.

Навчання в парах – студенти працюють в парах, розмірковуючи над питанням чи темою, визначеною викладачем, потім діляться своїми думками або думками партнера з аудиторією.

Круглий стіл – маленькі або великі групи. Кожен висловлює або записує одну ідею, коментар або відповідь. Той самий аркуш використовуються для реєстрації всіх ідей кожного учасника. У випадку одночасних дискусій використовується декілька аркушів.

Самооцінка – під керівництвом викладача студенти проводять оцінку знань та навичок у формі опитувальників, блокнотів, аналізу.

Журнали – щоденник або журнал – особливий річ, де студенти можуть висловити свою реакцію на нові думки та емоції. Це може бути приватна річ для особистих думок, і в такому випадку рішення про те, чи ділитися змістом з іншими, залишається за студентом.

Отже, технологія модульного навчання обов'язково пов'язана з рейтинговою оцінкою пізнавальної діяльності студентів, сприяє покращенню якості навчання, а також покликана бути педагогічно організованим чинником, який через змодельований соціально-культурний простір певної навчальної дисципліни оптимізує не тільки професійне, а й особистісне зростання майбутніх фахівців.

#### Список використаних джерел

1. Алпатова О. Проектування змісту навчальних модулів // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали науково-практичної конференції, 20-21 березня 2008 р./За заг.ред. І.В.Лузік, О.М.Акмаддінової. – К.: НАУ, 2008. – 98 с.

2. Атутов П.Р. Технология и современное образование // Педагогика. – 1996. – № 2.
3. Ellis Arthur K. Perspektiv on Curriculum Reform: A Case Study of Science for all Americans (SFAA) // Symposium on Curriculum Reform in Education. – 19-21 May 1993.
4. Леднев В.С. Содержание образования: Учебное пособие. – М., 1999. – 360 с.
5. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М.Доній, Г.М.Несен, Л.В.Сохань та ін. – К.: ІЗМН, 1997. – Ч.2. – 936 с.
6. Гуманітарні технології: Конспект лекцій /За ред. В.В.Пизуна. – К., 1994. – 60 с.
7. Гуменюк О. Самотворення Я-духовного за модульно-розвивального навчання // Рідна школа. – № 2. – 2002. – С. 16-22.

Done theoretical analysis of the implementation of the learning process credit-modular system, especially compared to traditional and modular forms of learning Identified psychological factors leading module technology that determinuyut learning success of students. Analyze ways to design the content of training modules. A substantiates the structure, rules and requirements for designing training module. The proposed implementation of some recommendations of active teaching methods to improve educational quality and opportunities of designing socio-cultural space of a certain discipline that optimizes not only professional but also personal growth of future specialists.

**Keywords:** Modular, modular forms, module technology, socio-cultural space.

*Отримано: 19.03.2010*

УДК 159.923.31

*О.В. Бацилева*

## ДЕВІАНТНЕ МАТЕРИНСТВО ЯК ВАРІАНТ ПОРУШЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Досліджено 29 жінок з проявами девіантної материнської поведінки. Зроблений аналіз чинників, що впливають на формування девіантного материнства. Показано провідну роль особистісних характеристик жінки та соціально-економічних умов у розвитку девіантної материнської поведінки.

**Ключові слова:** репродуктивна поведінка, материнство, девіантна поведінка, особистість, соціально-економічні умови.

Исследовано поведение 29 женщин с проявлениями девиантного материнства. Проанализированы факторы, влияющие на формирование девиантного материнства. Показана ведущая роль личностных характеристик женщины и социально-экономических условий в развитии девиантного материнского поведения.

**Ключевые слова:** репродуктивное поведение, материнство, девиантное поведение, личность, социально-экономические условия.

Особливості демографічного стану, що спостерігаються сьогодні в Україні, як і у багатьох країнах світу, наявність системної кризи відтворення населення, результатом якої є його депопуляція, роблять актуальним дослідження проблеми становлення і реалізації репродуктивної поведінки жінок та можливих варіантів її порушення. Репродуктивна поведінка як досить складне явище визначається сукупною дією різного роду чинників: біологічних, психологічних, соціально-економічних, історичних, культурно-релігійних та ін., при цьому результатами репродуктивних дій, що можуть розглядатися як показники ефективності репродуктивної поведінки, виступають не тільки факти народження чи ненародження дітей, але й стан репродуктивного здоров'я, ставлення до непланованої вагітності, у тому числі штучне її переривання, реалізація батьківства, ставлення до дитини та особливості її виховання.

На сьогоднішній день достатньо часто зустрічаються різні види відхилення репродуктивної поведінки, у тому числі девіантне материнство, яке має тенденцію до постійного поширювання та являє собою поведінку матері, що проявляється в таких формах, як відмова матері від власної дитини; уникання тією чи іншою мірою від виконання материнських обов'язків; відкрита або прихована агресія по відношенню до дитини; часте штучне переривання вагітності; рання (підліткова) вагітність. Результатом такої поведінки стають незворотні негативні наслідки, які відображаються, перш за все, на фізичному та психічному благополуччі дітей та самих жінок.

Будучи складним психосоціальним та соціокультурним феноменом, материнство є також однією з провідних соціальних ролей жінки, адекватна реалізація якої, з одного боку, є необхідною умовою для повноцінного функціонування і становлення жінки як особистості, а з іншого – для народження та виховання нової особистості. Незважаючи на те, що проблема девіантного материнства достатньо широко представлена в психології, де їй присвячена велика кількість теоретичних та експериментальних робіт (Г.Г.Філіппова, В.І. Брутман, А.Я. Варга, М.С. Родіонова, С.Ю. Мещерякова, О.А. Копил, Л.Л. Баз, Д. Пайз, К. Бонне, Г. Бібрінг, Д. Боулбі, Д. Віннікот, К.Хорні та інші), слід зазначити,